

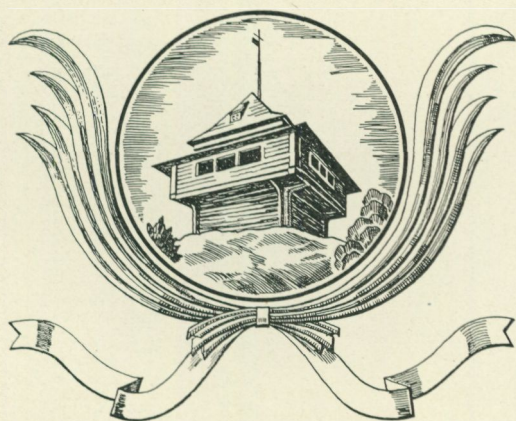

Nordiska museets Skansens
årsbok

9

3

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS
ÅRSBOK
FATABUREN

1 9 3 1

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

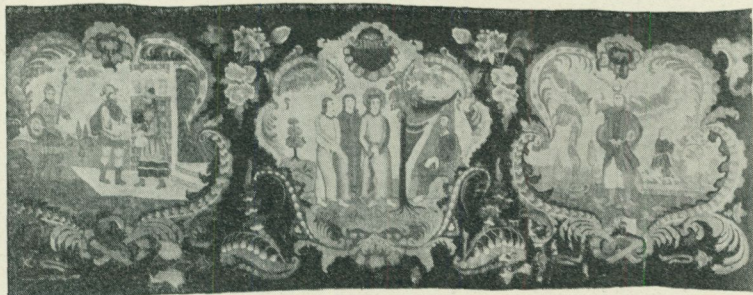
Årsbokens omslag samt titelvignetten, som återger Björkviksfatburen, äro
tecknade av amanuensen Gotthard Gustafsson.

Stockholm 1931

VICTOR PETERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

SMÅLÄNSKA PRÄSTGÅRDSVÄVNADER

AV HANNA FRIBERG.

»Men när Stina Lisa blir så stor, så hon kan lära sig sådant skall hon resa till sin moster i Sandvik och lära sig at wäfwä flämskt och annan wäfnad och allt slags sömnad.» Det är den småländska prästfrun Ulrika Oxelgren som 1765 i sina anteckningar om hemgifter, arvegods och annat skriver dessa rader för sin dotters räkning. Under titeln »Anteckningar af en småländsk prestfru förda under åren 1751—1810» har P. G. Wistrand i Fataburen 1911 publicerat dessa Ulrika Oxelgrens inventeringslistor. Uppgifter i dem liksom det ovan anförda citatet rörande dottern visa att prostinnan — Ulrika Oxelgren var gift med prosten Johannes Norlin i Skirö pastorat — hade ett särskilt intresse för flamska vävnader. Wistrand avbildar också i sin uppsats några sådana, som ha kommit från det Norlinska prästhuset. Nu visar det sig att utom dessa finnas spridda på olika håll en del andra flamskvävnader, som bevisligen eller med största sannolikhet härröra från den Oxelgrenska släkten eller från anhöriga till denna.

Vignett. Fig. 1. Antependium från okänd kyrka. Foto i Nordiska museets arkiv.

Ulrika Oxelgren var född 1736 i Skärstads socken och dotter till kyrkoherden Magnus Oxelgren och hans maka Elisabet Rogberg. Den moster hos vilken hon önskade att dottern Lisa skulle lära väva flamskt och annat är, såsom Wistrand påpekar, identisk med Katarina Oxelgren, gift med prosten i Jönköping J. Ekermann, och hon tycks bland de fem systrarna i Skärstads prästgård ha varit nummer ett som utövare av den högre vävkonsten. Då bouppteckning efter hennes man 1778 förrättades, funnos i boet bl. a. »Soffa flämsk, 8 fätöljer i flämskt, 3 dussin stolar dito, 6 kullerstolar dito samt åtskilliga flämska bordtäckten och huset ägde 3 flämska väfstolar.» Prostinnan hade flera gårdar och däribland var den ovannämnda Sandvik i Skärstads socken. På denna gård funnos enligt bouppteckningen i en stor sal »tapeter målade på väf». Dessa tapeter voro för ett eller annat årtionde sedan kvar på sin gamla plats. Vål bibehållna, visade de mot gråvit botten de från Oxelgrenska vävnader kända bilderna och omramningarna. Troligen hade prostinnan Karin, om ej själv målat dessa tapeter, så åtminstone tecknat mönstret till dem.

Av vem hade då systrarna Oxelgren lärt sin konst? Helt visst av sin mor och hennes anhöriga. Deras mor, Elisabet Rogberg, hade vuxit upp i Unnaryds prästgård i det vävkunniga Västbo, där Unnaryds socken var synnerligen känd och berömd för sin vävkonst. Elisabet Rogbergs mor, Kristina Hellman, var en sällsynt dugande prästmor, släkttraditionen har ända till våra dagar fortplantat minnet av hennes förtjänster. Hon hade visserligen fostrats i Kristianstads prästgård, men hennes fädernesläkt var från Unnaryd och även hennes möderne hade anknytning till denna socken. I bortåt 60 år levde och verkade hon i Unnaryds ensliga bygd. »Alltid munter, alltid glad, alltid nöjd med sin del, tröttnade hon aldrig att med synnerlig idoghet allena väl styra och vårda sitt hushåll», vittnar en sonson om henne. Då hon dog efterlämnade hon 7 barn, 45 barnbarn och 18 barnbarnsbarn. I denna skara finnas de flesta kända tillverkarna av här omskrivna grupp flamskvävnader.

SMÅLÄNSKA PRÄSTGÅRDSVÄVNADER

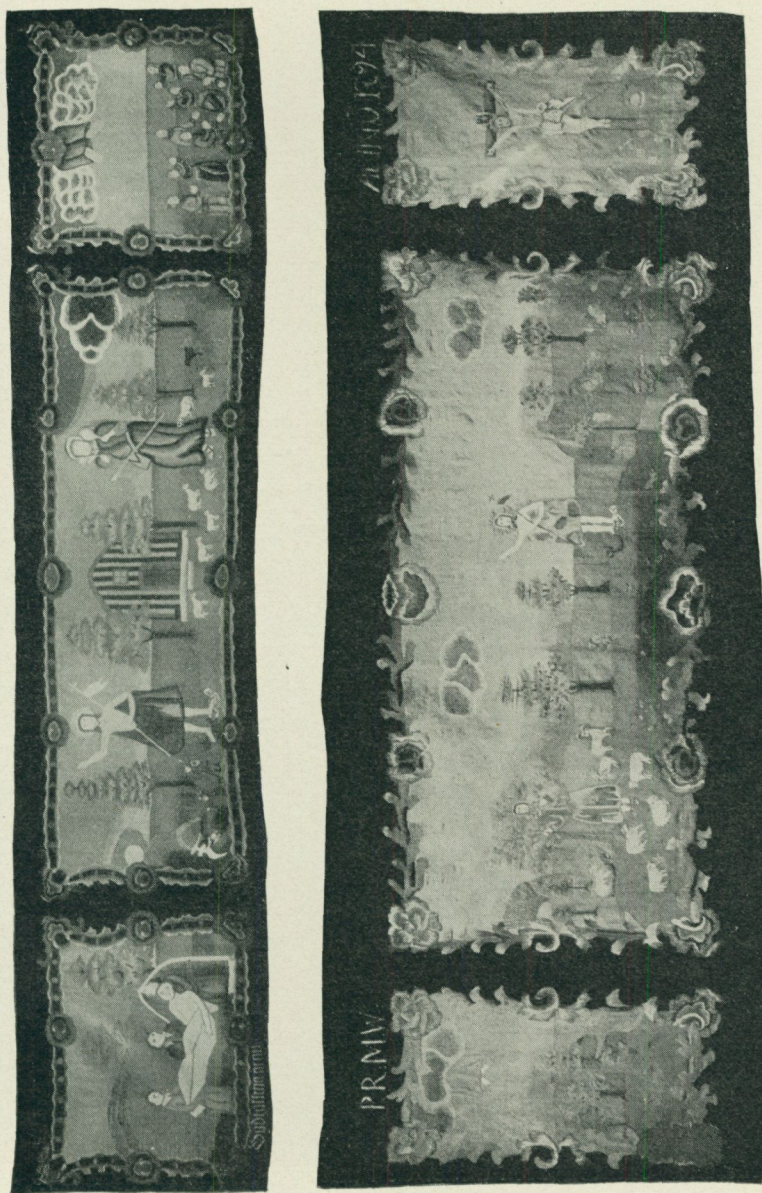

Fig. 2—3. Antependier från Kristinakyrkan i Jönköping (överst) och Bjälbo kyrka i Östergötland.

Under Kristina Hellmans tid som prästfru i Unnaryd blev den gamla medeltidskyrkan där omändrad, ny altartavla anskaffad och hela kyrkan beprydd med »bilder av de yppersta dygder». Kristina Hellmans make, prosten Joh. Rogberg, skriver själv anno 1707, att »de gamle koren och de många murarne i kyrkan detta år blefvo nedrefne och nya murar gjorde församlingen till största glädje och fägnad». Kyrkans ombyggnad och bemålning har måhända varit en så stor händelse i den ensliga socknen, att den satt spår i de Rogbergska döttrarnas och dotterdöttrarnas vävnader.

Ingen av de Oxelgrenska flamskvävnaderna har haft ett så underligt öde som antependiet från Kristinakyrkan i Jönköping, fig. 2, vilket nu är deponerat hos Norra Smålands fornminnesförening. Om dess tillkomst berättas: Då prosten Jakob Ekermann stod lik framför altaret i Jönköpings kyrka, hände sig, att en morgon kistgaveln befanns »utsparkad» och liket hade ändrat läge. Prosten skulle således ha varit skendöd och vaknat upp i kyrkan samt dött i ensamhet. Detta grep så hans änka, Karin Oxelgren, att hon höll på att duka under för sin sorg. Som en försoning för möjligen bristande omsorg om sin make och som lindring i sin smärta vävde hon så detta antependium.

I slutet av 1870-talet restaurerades Jönköpings då enda kyrka och vid detta tillfälle kördes åtskilliga lass kasserade saker ut i kärren. En dag kastades på lasset ett tjockt gammalt skynke, som legat instucket i altarbordet. Händelsen gjorde, att kyrkvaktarens hustru då stod bredvid, hon tyckte att skynket såg starkt ut och tog det från lasset hem med sig för att använda det vid skurning av kyrkan. Då hon hemkommit skrubbades det ordentligt och spolades under vattenledningen på gården. Fortfarande såg skynket tjockt och klumpigt ut, varför gumman beslöt först slita på det som matta och lade det på köksgolvet. En dag fick hon se den gode herdens bild framträda på mattan, blev förskräckt och tänkte: inte skall jag trampa på frälsaren. Och bar så sin matta åter till kyrkan. Skynket var Karin Oxelgrens antependium, som under de hundra åren hunnit glömmas

Fig. 4. Bebådelsen. Från Unnaryds socken, Småland.
Nordiska museet 73,728.

bort. Det hade under detta århundrade varit med om Kristina-kyrkans brand, räddats från både elden, kärret och kyrkvaktaregummans hårda händer. Efter dessa öden lysa dock fortfarande antependiets färger klara och vävnaden är gott bibehållen.

I Värnamo kyrka finnes ett antependium, som liknar det föregående. Det säges vara skänkt av prosten D. Ståhl, vars hustru Elisabeth Colliander var ett av Kristina Hellmans många barnbarn och alltså kusin till systrarna Oxelgren. Antependier av liknande slag ha även funnits i Ölmostads kyrka och i Bjälbo kyrka i Östergötland. Det senare, fig. 3, är att döma av initia-

Fig. 5. Bokdyna från Malsta socken, Uppland. Av småländskt ursprung.

lerna vävt av Maria Vibom, som var änka efter kyrkoherden Abraham Ölander i Ölmstad och omgift med kronofogden Per Rendal. I Ölmstad satt en av Ulrika Oxelgrens söner som kyrkoherde, en dotter till den äldsta av systrarna Oxelgren var prästfru här och släkten hade dessutom gårdar i socknen. Av obekant härkomst är antependiet fig. 1.

Bland de Oxelgrenska vävnaderna finns också en grupp med religiösa motiv, som synes ha använts som bokdynor i kyrkor. De hade där sin plats på altaret. Förnämligast är en sådan vävnad med bebådelsen, fig. 4, som uppgives vara vävd i Unnaryds prästgård, då Kristina Rogberg, alltså en moster till Ulrika Oxelgren, satt kyrkoherdefru där 1730—1780. En liknande vävnad från Västbo finnes i Kulturhistoriska museet i Lund. En bokdyna från Skirö kyrka (avbildad av Wistrand)

Fig. 6. Bokbräde från Nävelsjö kyrka, Småland.

återger lammet med korsfanan. Den är daterad 1762 och är försedd med Ulrika Oxelgrens och hennes makes initialer. Den vanligaste framställningen är dock korsfästelsen, fig. 5. Inte mindre än åtta stycken sådana bokdynor äro kända, samtliga synnerligen nära överensstämmande med varandra och försedda med årtal från 1770- och 80-talen. Av dessa bokdynor ha exemplar funnits eller finnas alltjämt i kyrkorna i Jönköping, Alseda, Skirö, Visingsö och Nässjö, orter som alla äro förknippade med de Rogbergiska-Oxelgrenska släkterna. En närmare redogörelse för dessa släktförbindelser, vilka dock ej kunna ha intresse för en större läsekrets, ingår i ett manuskript, som överlämnats till museet i Jönköping. Om bokdynan i Nässjö kyrka vet man att den skänkts av komminister M. H. Rosengren och hans fru, som var dotterdotter till Kristina Rogberg i Unnaryd.

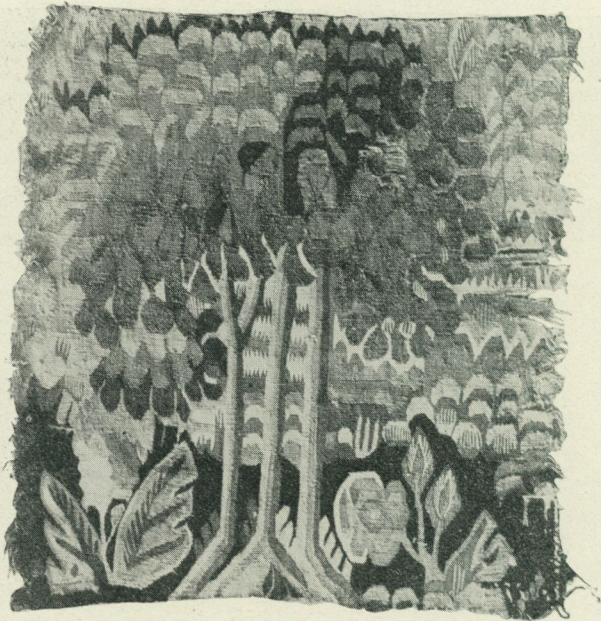

Fig. 7. Överdrag till stolsits. Från Skirö socken, Småland.
Nordiska museet 21,277.

Från Nävelsjö kyrka härrör ett bokbräde, fig. 6, med ett från de ovannämnda antependierna välkänt motiv, Kristus trampande på draken. I Björkö, moderförsamlingen till Nävelsjö, var en av systrarna Oxelgren prostinna och i Nävelsjö blev något senare en Colliander komministerfru. Kristusbilden från de här nämnda vävnaderna återfinnes ensam på ett stort antal miniatyrvävnader, troligen avsedda som psalmbokspärmar, vilka från olika håll förvärvats till Nordiska museet, slutvignetten, fig. 19¹.

I Ulrika Oxelgrens anteckningar omnämnas flera gånger »flämska stolstycken». Vävnaden fig. 7 är ett prov härpå. Samma

¹ Jag framför mitt tack till Nordiska museet och speciellt årsbokens redaktion för hjälp med det i museet befinnliga materialet.

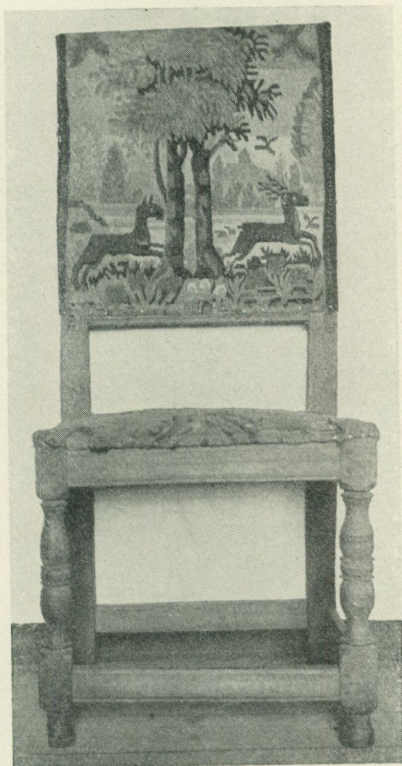

Fig. 8. Stol i Burseryds kyrka, Småland.

mönster återfinnes på sitsen i en stol från kyrkan i Burseryd, fig. 8, i vilken socken en kusin till Ulrika Oxelgren var gift med prosten Gaslander. Stolsryggens vävnad med hjorten är också bevarad i ett exemplar i Nordiska museet och är i färg återgiven i E. v. Walterstorffs arbete *Textilt bildverk*. De å fig. 9—12 avbildade vävnaderna ha tydligen också varit använda till stolklädsel. Om vävnaden från Älghults socken finnes direkt uppgift att den är vävd av Catharina Sara Colliander, som var systerdotter till Ulrika Oxelgren. Hon har också utfört en med fig. 10 nära överensstämmande blomstervävnad. Ett nära sam-

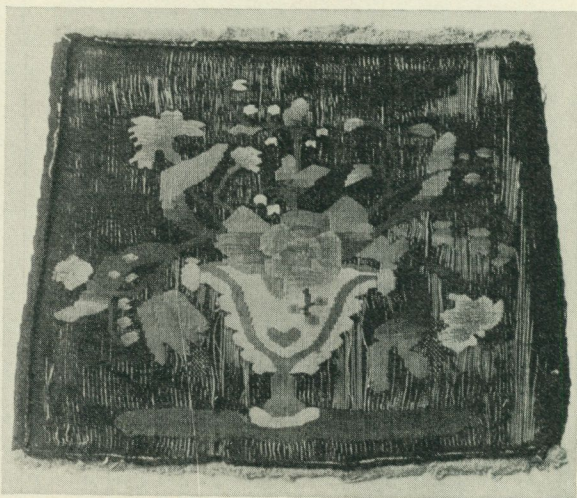

Fig. 9—10. Klädslar till stolsitsar. Fig. 9 från Älghults socken, Småland.
Nordiska museet 117,164 a och 84,637 a.

SMÅLÄNSKA PRÄSTGÅRDSVÄVNADER

Fig. 11—12. Klädslar till stolsitsar. Nordiska museet 84,638 a och 84,638 d.

Fig. 13. Klädsel till stolsits. Nordiska museet 92,678 b.

band måste alltså finnas mellan denna väverska och vävnaderna fig. 10—12, som alla utgöra ett samtidigt förvärv till Nordiska museet. Stolklädseln, fig. 13, är troligen vävd av den ovan nämnda kyrkoherdefru Maria Ölander, vars förste man dog 1781. Även religiösa motiv synas ha använts på till möbelbeklädnad avsedda vävnader. Så förvärvade Nordiska museet härom året en vävnad sammansydd av sex olika delar, som troligen ursprungligen varit stolklädslar, och på tre av dessa avbildas figurscener, vilka så gott som fullständigt överensstämma med dem på antependiet fig. 1.

Med de beskrivna vävnaderna kan också sammanställas en grupp andra vävnader, fig. 14. En liknande bordduk som den här avbildade finnes bl. a. i Nordiska museet och en annan, daterad 1739, äges av ingenjör C. R. Lamm på Näsby. Denna

Fig. 14. Bordduk av okänd härkomst. Kristianstads museum.

Fig. 15. Detalj av altarduk från Björkö kyrka, Småland.
Nordiska museet 37,460.

senare skall enligt uppgift vara vävd av en Lisa Tobies, gift Ruberg, i Jönköping, som var befryndad med Kristina Rogberg. I vägvisare genom Textilhistoriska utställningen i Lund 1930 avbildar intendenten G. Karlin en småländsk vävnad med liknande bård men med den gode herden i mittfältet. Genom sin figurframställning erinrar denna starkare om de ovan omtalade vävnaderna. En förbindelseled till den Oxelgrenska-Rogbergska vävskolan utgör också ett täcke, yngre än de föregående, men med nära överensstämmelser, som äges av patron G. Berg, Visingsö. Hans fru hade ärvt täcket från sina

Fig. 16. Detalj av altarduk från N. Ljunga kyrka, Småland.

förfäder på modernet och hon härstammade i rakt nedstigande led från Ulrika Oxelgren. Fragment av hithörande vävnader har också funnits i kyrkorna i Ölmostad, fig. 17, och N. Ljunga, fig. 16, och till dessa socknar leda flera av familjens släktförbindelser. Samma blommönster i utsökt vackert arbete gick också igen på flamsklädseln till en länstol, som omkring 1910 fanns i Nässjö gamla kyrka. Trots bön om dess bibehållande blev dock vävnaden såld som lump. Stolen är enligt inventariet skänkt till kyrkan av prostinnan Fowelin i Barkeryd, moderförsamling till Nässjö. Två av hennes kusiner voro gifta med

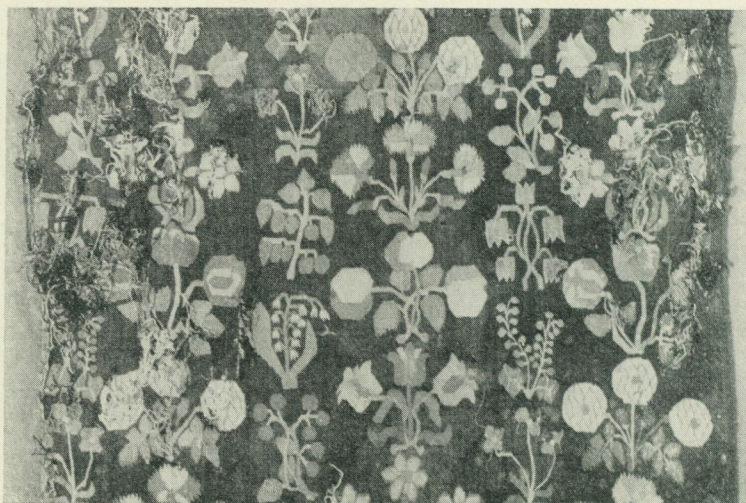

Fig. 17. Detalj av vävnad från Ölmstads kyrka, Småland.

Ulrika Oxelgrens systerdöttrar, Kristina och Katarina Colliander. På vävnaden, fig. 15, som legat under altarduken i Björkö kyrka, finna vi slutligen både blomstermönster påminnande om de nyssnämnda vävnadernas och Ulrika Oxelgrens trädmotiv, jämför fig. 8. I denna socken var som ovan nämnts en syster till Ulrika Oxelgren prostinna, gift med prosten Sven Ljungh.

Närmare undersökningar kunde säkerligen skaffa fram ytterligare ett antal vävnader av samma ursprung som föregående och forskningar i kyrkoarkiven eventuellt fastställa respektive exemplars härkomst och tillverkare.

Intresset för vävkonsten tycks segt ha hängt kvar i släktkretsen. Då 1881 prosten i Skirö O. Ståhl dog, funnos i boet sådana enorma mängder spånadsalster och olika sorters vävnader, att ortstidningarna voro fulla av förvåning och undran hur dessa 1000-tals alnar kunnat frambringas i ett hem. Prosten hade under årtionden haft en syster, som skött huset, och det var hennes förtjänst, att så mycket fanns. Syskonen Ståhls mor,

Fig. 18. »Farväl gamla tid!» Oljemålning från omkring 1864.
Ägare: fröken Anna Gustafsson, Jönköping.

Anna Margareta Almqvist, var sondotter till Kristina Rogberg i Unnaryd.

Ett sista uppflammande av släktkonstellationens vävintresse har man nog i det Stenbergska väveriet i Jönköping. Den äldsta Stenbergska vävboken har på en pärm anteckningar om gårdar, som tillhört Katarina Oxelgren och hennes man. En prästdotter, Johanna Ulrika Colliander, gift Stenberg, grundade och skötte med tillhjälp av barn och tjänare det sedermera så uppmärksammade väveriet i Jönköping, vilket från en ringa början blev känt i hela Sverige och prisbelönt i utlandet. Under dess första tid vävdes mattor, möbeltyg, dukar och annat förutom utsökt fint damast. Johanna Ulrika Colliander hade på flera sätt släktförbindelse med familjerna Rogberg-Oxelgren och genom sin uppfostran hos en faster kom hon måhända i närmare kontakt med vävkonsten i släkten.

En ny tid bryter in, den gamla handvävnaden blir vid Stenbergska väveriet mer och mer maskinell, lejda väverskor och en vävmästare träder till. Från Stenbergska väveriets senare

tid finnes en amatörmålning, som visar familjen Stenberg från sitt sommarställe betraktande det första järnvägståget till Jönköping, fig. 18. Målningen verkar symbolisk, gjord som den är av en medlem i familjen. Farväl gamla tid, du är förbi och med dig vår konst!

Fig. 19. Miniaturvävnad, troligen avsedd till psalmbokspärm. Nordiska museet 104,278.